

Світле надбання ліхенолога професора ХАНСА ТРАССА (02.05.1928–14.02.2017)

Ханс Трасс у 2009 р. (м. Тарту, Естонія), фото Т. Рандлане

У лютому 2017 р. не стало відомого естонського ліхенолога, еколога, геоботаніка, академіка Естонської Академії наук, великого цінителя і знавця театрального життя Естонії, справжнього громадянина і дуже доброї та щедрої людини професора Ханса Трасса.

Ханс Трасс, без сумніву, належить до найвідоміших постатей в ліхенології ХХ століття. За внеском у розвиток естонської ліхенологічної школи його можна порівняти з українським ліхенологом А.М. Окснером, російськими О.О. Єленкіним, В.П. Савичем та Н.С. Голубковою. Для українських ліхенологів особливо важливо зазначити, що Х. Трасс назавжди залишиться представником того

© С.Я. КОНДРАТЮК, 2017

покоління, представники якого були у дружніх стосунках з нашими неперевершеними українськими ліхенологами А.М. Окснером та М.Ф. Макаревич та з іншими дослідниками багатьох держав світу.

Величезний авторитет Х. Трасса у ліхенології базувався на його значному внеску у вивчення ліхенофлори Естонії. Власне завдяки роботам та зусиллям Х. Трасса естонська ліхенологічна школа була найсильнішою в колишньому СРСР наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Тому, естонські ліхенологи широко залучались до вивчення лишайників різних країн. Вони вперше запропонували використання лишайників для цілей індикації стану навколишнього середовища. Так, особисто Х. Трасс та його учні провели ліхеноіндикаційне картування у промисловому регіоні Східного Сибіру. На основі найвищого рівня вивченості ліхенофлори Естонії серед країн східної Європи Х. Трасс запропонував оригінальний "*індекс полеотолерантності*" – індекс оцінки стану навколишнього середовища за станом лишайникових угруповань, який використовується у світі й понині. Індекс полеотолерантності (І.П.), запропонований Х. Трассом у 1967 р., є другим після індексу чистоти повітря (І.Ч.П.) канадських дослідників Де-Слувера та Ле Блана (запропонованого того самого року) серед понад сотні запропонованих подібних індексів. Ці два індекси найчастіше використовуються у практиці ліхеноіндикаційного картування для оцінки стану атмосферного повітря в містах та індустріальних регіонах різних країн світу. І сьогодні роботи вченого з ліхеноіндикації цитуються найбільше.

Ханс Трасс також знаний серед ліхенологів світу як автор ревізії багатьох таксономічних груп (родини кладонієвих, окремих таксонів родини фісцієвих тощо). При цьому звичайно ревізія вказаних таксонів базувалась на матеріалах багатьох закордонних гербаріїв, які були здебільшого недоступні вітчизняним ліхенологам.

Свою наукову діяльність Х. Трасс розпочав як геоботанік. У 1955 р. він захистив кандидатську дисертацію, присвячену вивченню структури рослинності й динаміки в евтрофних болотах

екосистем Західної Естонії. У 1969 р., працюючи завідувачем кафедри систематики рослин та геоботаніки Тартуського університету, він завершив докторську дисертацію "Аналіз ліхенофлори Естонії", а в 1971 р. став професором. З 1991 до 1993 р. був на посаді екстраординарного професора. Вийшовши на пенсію, впродовж багатьох років працював дослідником і викладачем кафедри.

Професор Х. Трасс — автор численних робіт з ліхенології, рослинності, екології, географії рослин та історії науки. Повний перелік його доробку був опублікований у 1988 р. (Бібліографія опублікованих робіт професора Ханса Трасса. Тарту: Тартуський університет, 1988, 82 с.) до 60-ліття дослідника. З понад сотні публікацій Х. Трасса найбільш цитованою є стаття з класифікації рослинності в "Довіднику науки про рослинність" (*Handbook of Vegetation Science*) за редакцією Р. Уїттекера (R.H. Whittaker), надрукованому в 1973 р., та монографія "Науки про рослинність: історія і сучасні тенденції розвитку", видана в 1976 р. Остання книга вченого була путівником з екології рослин для цілого покоління науковців. На превеликий жаль, англійський переклад книги, підготовлений для видавництва Academic Press з передмовою відомого еколога Р. Уїттекера, не був опублікований.

Результати довгострокових досліджень ліхенологічної групи були надруковані в 1994 р. окремою книгою "Естонські макролишайники" (за редакцією Х. Трасса та Т. Рандлане). Крім вивчення ліхенофлори Естонії, Ханс Трасс провів експедиції у віддалені райони Росії: на півострів Камчатку, у гори Сіхоте-Аліну та інші області Далекого Сходу, на озеро Байкал, Таймирський півострів, до Мурманської області тощо.

Неодноразово Х. Трасс відвідував й Україну.

Працюючи в галузі геоботаніки, Х. Трасс намагався знайти пояснення принципів відмін у поглядах різних геоботанічних шкіл світу і запропонувати компроміс між поглядами західноєвропейських та радянських вчених.

У 1975 р. він був обраний дійсним членом Естонської Академії наук, а в 1992 р. нагороджений найвизначною нагородою ліхенологів Медаллю Ахаріуса. Упродовж декількох десятиліть він був президентом товариства естонських натуралістів.

На честь дослідника описано низку таксонів, зокрема рід лишайників *Hanstrassia* S.Y. Kondr. (родина *Teloschistaceae*), а також види *Amandinea trassii* S.Y. Kondr., *Lökös* & J.-S. Hur, *Caloplaca trassii* Galanina

& S.Y. Kondr., *Chanothecopsis trassii* Titov, *Cladonia trassii* Ahti та *Opegrapha trassii* S.Y. Kondr. & Coppins. Вказані назви залишаться в історії ліхенології як дань пам'яті вченого.

Професор Х. Трасс був доброзичливий і дружньою людиною. Вражала його відкритість до обговорення всіляких питань. Під час коротких візитів до Тарту ми неодноразово у вечірні години вели розмови про минуле країни, стан справ в Естонії впродовж останніх 30–50 років. У ті часи інтелігенція Естонії жваво обговорювала питання відновлення національної культури, науки, господарства. До них належав і Х. Трасс, який щиро вболівав за стан справ у рідній країні.

Ханс Трасс був великим цінителем і знавцем театрального життя Естонії, він особисто опублікував велику кількість критичних статей та відгуків на різні театральні вистави та прем'єри. Його дружина Райне Лоо (Raine Loo) була відомою актрисою. Гордістю Х. Трасса був його син, яким вчений дуже пишався, Томас Трасс (Thomas Trass), нині відомий естонський композитор, органіст.

Можна без сумніву стверджувати, що Х. Трасс прожив щасливе життя. Він побачив, що його досягнення та найкращі традиції естонської ліхенологічної школи надійно продовжуються учнями. Так, заснований Х. Трассом журнал "*Folia Cryptogamica Estonica*", перші випуски якого виходили самодруком, сьогодні є одним з найпрестижніших ліхенологічних журналів світового рівня, а за якістю друку не поступається виданню "*Lichenologist*" Британського ліхенологічного товариства, провідного ліхенологічного періодичного видання. Естонські ліхенологи вибороли право організації та проведення на базі Тартуського університету в 2004 р. найвизначнішого у світовій ліхенологічній спільноті 8-го симпозіуму Міжнародної ліхенологічної асоціації, що проводиться кожні 4 роки в різних країнах світу. Естонські ліхенологи готують гідну зміну високопрофесійним фахівцям, які мають досвід отримання й виконання великих проєктів, що підтримуються Європейською спільнотою, і це буде найкращою пам'яттю про засновника цієї школи професора Х. Трасса.

У цілому, життя вченого було дуже насиченим та багатогранним. Ханс Трасс назавжди залишиться в наших серцях справжнім науковцем, Професором, відданим громадянином і дуже доброю й щедрою людиною.

С.Я. КОНДРАТЮК